

KNJIŽEVNOKOMUNIKACIJSKI PRISTUP U SUSRETU S BIBLIJSKIM TEKSTOVIMA U RELIGIOZNO ODGOJU I KATEHEZI*

Ana Gabrijele Šabić

Zašto književnokomunikacijski pristup u susretu s biblijskim tekstovima, osobito ako je riječ o susretu s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katehezi?

Odgovarajući na to pitanje, najprije ćemo podsjetiti na to što književnokomunikacijski pristup znači općenito, a zatim ćemo posebnu pozornost posvetiti književnokomunikacijskom pristupu odabranim biblijskim tekstovima, osobito onima s kojima se susrećemo ili bismo se trebali susretati u religioznom odgoju i katehezi s djecom, mladima i odraslima.

1. O KNJIŽEVNOKOMUNIKACIJSKOM PRISTUPU U SUSRETU S BIBLIJSKIM TEKSTOVIMA OPĆENITO

Gledajući općenito, književnokomunikacijski pristup osobito proučava glavna obilježja umjetničkoga teksta, specifičnosti čitateljeva odnosa prema umjetničkome tekstu te zakonitosti u otkrivanju/uspostavljanju smisla umjetničkoga teksta.

Književnokomunikacijskim pristupom biblijskim tekstovima proučavaju se osobito književnoumjetnička obilježja biblijskih tekstova (npr. struktura biblijskoga teksta, narav poetskoga iskaza te ostala obilježja svakoga pojedinačnoga teksta ili književne vrste) te specifičnosti čitateljeva sudjelovanja u susretu s biblijskim tekstovima. U tom odnosu *tekst - čitatelj* posebno se proučavaju zahtjevi koje biblijski tekst postavlja čitatelju, stvaralačko sudjelovanje čitatelja u otkrivanju smisla biblijskoga teksta, mogućnosti svakog pojedinog čitatelja da osobno, uvijek iznova otkriva poruku biblijskih tekstova.

Dakako, u cjelovitom pristupu biblijskim tekstovima *književno-komunikacijski pristup* treba promatarati kao *jedan od aspekata*, i to u komple-

* Ovaj je znanstven rad nastao na temelju predavanja na Zimskoj katehetskoj školi 1994. u Zagrebu, što ga je autorica održala (zajedno s dr. Josipom Baričevićem i mr. Vlatkom Badurinom) u sklopu tematske cjeline pod naslovom "*Metodički pristupi odabranim tekstovima iz Ivanova evanđelja*". Mr. Badurina svoj je rad objavio u *Katehezi* br. 1/1994.

mentarnom suodnosu s ostalim aspektima: specifično egzegetskim, teološko-dogmatskim, katehetsko-komunikacijskim, psihološko-komunikacijskim i ostalim vidovima proučavanja biblijskih tekstova odnosno komuniciranja s tim tekstovima.

Imajući pred očima književnocomunikacijski aspekt u susretu s biblijskim tekstovima podsjećamo na neke temeljne (a mnogima vjerojatno i poznate) činjenice.

Biblijski tekst, zapravo biblijski tekstovi, kao nadahnuta riječ Božja, ostvareni su u mnogolikoj ljudskoj riječi, a pred čitateljem se također (kao i umjetnički tekstovi općenito) pojavljuju kao otvorena i vrlo složena struktura, često najviše umjetničke vrijednosti, koja poziva čitatelja na trajan, uvijek izvoran proces otkrivanja najdubljeg vjerničkog smisla.

Kratko podsjećam i na bitne značajke književne komunikacije, sržnoga pojma koji određuje odnos umjetničkoga teksta i čitatelja.¹

Književna je komunikacija stvaralački i dinamičan proces otkrivanja i ostvarivanja smisla umjetničkoga teksta. Taj se proces, zapravo odnos između teksta i čitatelja, ostvaruje uvijek iznova, ali ne uvijek s istim intenzitetom i ne s istim rezultatima. Otkrivanje i ostvarivanje smisla umjetničkoga teksta događa se u procesu čitanja, dakle u procesu aktivnog suodnosa teksta i čitatelja. Pritom je vrlo važno što se istodobno s otkrivanjem i ostvarivanjem smisla umjetničkoga teksta događa i promjena čitateljeva bića: njegovi se senzibiliteti bogate i produbljuju, čitatelj se otvara novim iskustvima, čitatelj je tijekom literarne komunikacije pozvan da prevrednuje svoje stavove, mišljenja, spoznaje.

1.1. Po čemu je umjetnički tekst (u našem slučaju biblijski) prepoznatljiv i specifičan?

U umjetničkome su tekstu zgusnuti bogati slojevi općeljudskog i, ako je o biblijskim tekstovima riječ, vjerničkoga iskustva. Svaki je umjetnički tekst složena struktura, čak i onda kada nam se čini da je tekst vrlo jednostavan, razumljiv. Rezultati istraživanja pokazuju da se tekst i čitatelj u prvom čitanju (susretu) ne razumiju ili da se razumiju vrlo malo, tek početno.² To se događa i tada kada nam se tekst čini razumljivim. Već ovdje moram reći da smisao teksta valja sustvarati - čitanjem više puta, dubljim poniranjem u tekst, smisao teksta valja sustvarati tako da on postane dio svakoga od nas, a ne

1 Detaljnije o pojmu, temeljnim sastavnicama te naravi književne komunikacije v. u: Ana Gabrijela Šabić, *Komunikacija s Biblijom kao književnoumjetničkim djelom, Bogoslovska smotra*, 3-4, 1991, str. 232-242.

2 Usp. Leopoldina Veronika Banaš: *Estetska komunikacija s književnoumjetničkim tekstom, Školske novine*, Zagreb, 1991, str. 91.

da nam bude neka (površna i netočna) informacija o temi, o mislima u tekstu, o mjestu i vremenu nastanka teksta i slično.³

Umjetnički je tekst uvijek višeznačan (bogatiji i različit od svakodneve stvarnosti). Pojednostavljeno rečeno, umjetnički je tekst višeznačan po prenesenim značenjima riječi, po slikovitosti izražavanja i njezinu značenju, po specifičnoj, poetskoj ulozi pojedinih riječi, izraza, dijelova teksta u cjelini, po bogatstvu izraženih misli i osjećaja, po svome različitom djelovanju na čitatelje, na njihova iskustva, potrebe, očekivanja. Upravo dimenzija višeznačnosti daje mogućnost (ali i postavlja zahtjev) novome čitanju koje će nam uvijek reći više o umjetničkom odnosno biblijskome tekstu ali i o nama samima.

Naglasimo također da je svaki umjetnički tekst jedinstvena, neponovljiva estetska stvarnost, po tome i jest estetsko biće koje posjeduje vlastito postojanje, vlastiti svijet, koje posjeduje živu, stvaralačku snagu koja nas uvijek iznova poziva na osoban susret.

U književnoj komunikaciji umjetnički nam tekst otkriva onoliko od svoga postojanja koliko napora i stvaralačkih sposobnosti uložimo u čitanje, otkrivanje, zamišljanje, ponovno čitanje. U komunikaciji s umjetničkim tekstom nije, kao što sam istaknula, dovoljno samo znati o čemu tekst govori (površno shvaćena tema), nego je vrlo važno vidjeti i kako (kojim riječima, slikama, prešućenim riječima...) govori, jer o tome ovisi njegov cjelovit smisao.

1.2. Kako čitati umjetnički biblijski tekst?

Polazimo od toga da su biblijski tekstovi, i starozavjetni i novozavjetni, vrlo različiti i po svome nastanku i po književnim vrstama, i po teološkom odnosno vjerničkom smislu, i po zahtjevima koje postavljaju čitateljima tijekom stoljeća. Pripominjem također da su i tekstovi koji pripadaju, na primjer, istim biblijskim knjigama ili istim književnim vrstama međusobno često vrlo različiti, svaki je od njih zapravo vlastita stvarnost koja ima svoje mjesto i ulogu u Bibliji kao cjelini.

Stoga se u odgovoru na pitanje kako čitati biblijske tekstove sasvim pouzdano može prihvatiti poznato književnoteorijsko načelo o tome da svaki tekst - svojom strukturom ili još točnije svojom naravi - daje čitatelju svojevrstan znak za čitanje. Ili, slikovito rečeno, tekst svojom strukturom, svojim bogatstvom i svojom naravi poručuje čitatelju: upoznaj me u mojoj vlastitosti, da bi najdublje mogao naslutiti što ti govorim o onome što je iznad mene, o onome što me nadilazi.

Da bismo, dakle, dobro, stvaralački čitali umjetnički tekst, valja voditi računa o naravi teksta, o njegovoj strukturi, o zahtjevima koje postavlja čitatelju. To se na osobit način konkretizira u metodičkom oblikovanju - o

³ Usp. Georg Baudler, *Einführung in symbolisch-erzählende Theologie*, F.Schöningh, Paderborn - München - Wien - Zürich, 1982, str. 45.

vrsti i naravi teksta ovisi izbor metodičkih pristupa, metodičkih sustava, metodičkih postupaka.

Upravo sam zato odabrala više različitih biblijskih tekstova u kojima ću, polazeći od teorije književnosti, naznačiti njihovu narav i mogući književno-komunikacijski odnosno metodički pristup.

Konkretno, riječ je o besjedama iz Ivanova evanđelja, te o prisposodobama o Kraljevstvu iz sinoptičkih evanđelja. Te sam tekstove odabrala prvotno zbog njihove vrlo zanimljive književne strukture i cjelokupne naravi poetskoga iskaza te, osobito, zbog vrlo specifičnih literarnokomunikacijskih zahtjeva koje postavljaju čitateljima.

2. PRIMJERI KNJIŽEVNOKOMUNIKACIJSKOG PRISTUPA BIBLIJSKIM TEKSTOVIMA

2.1. Književnoteorijske i književnokomunikacijske naznake o Isusovim besjedama u Ivanovu evanđelju

Kao prva značajka Ivanova evanđelja (u cjelini) gotovo se uvijek ističe njegovo leksičko siromaštvo (siromaštvo odnosno malen broj upotrijebljenih riječi), njegova jednostavnost. Istodobno se, također gotovo uvijek, ističe da riječi i izrazi u Ivanovu evanđelju imaju dubok teološki smisao, da Ivan rabi najosobniji leksik (rječnik, izbor riječi) od svih novozavjetnih spisa, da je to jednostavnost koja vodi u dubinu.⁴

Ono što je također karakteristično za Ivanovo evanđelje, a različito je od sinoptičkih evanđelja, jest ritmizirana proza, osobito u besjedama. U tim su Ivanovim tekstovima česta i vrlo znakovita ponavljanja: ponavljanja riječi, izraza, dijelova rečenica i dijelova teksta. Takvim ponavljanjem ostvaruje se, dakako, isticanje (naglašavanje) misli, produbljivanje smisla, ostvaruje se vidljiva unutarnja povezanost elemenata koji se ponavljaju u tekstu kao cjelini, a čitatelj se - složenim leksičko-sintaktičkim i ritmičkim znakovima - upućuje na otkrivanje podteksta.

Kako čitati takve tekstove?

Ponavljam načelo koje sam naznačila: da bismo dobro čitali umjetničke i biblijske tekstove, valja slijediti znak koji nam ti tekstovi daju svojom strukturom, svojim Bogatstvom.

2.1.1 O specifičnom vremenu čitanja

Tekstovi besjeda u Ivanovu evanđelju i ostala ritmizirana proza u istom evanđelju traže od čitatelja (i katehete!) *specifično vrijeme čitanja*.

Te tekstove ne možemo čitati na brzinu, ne možemo ono o čemu govore (ili još točnije: ono što govore) "uzeti na znanje", ne možemo ih na brzinu "shvatiti" ako ne uđemo u prostore šutnje, ako ne uđemo u prostore

⁴ Usp. Giuseppe Segalla - komentari i uvod u Ivanovo evanđelje u: *Nuovissima versione della Bibbia*. Giovanni, Edizione Paoline, Roma, 1984, sv. 36, osobito str. 78-79.

ponavljanja, ako ne uđemo u prostore slikovitosti-refleksije-meditacije... Ti nam tekstovi nude - i traže od nas - vrijeme i prostor za naša sjećanja, prisjećanja, za naša iskustva, za nas kao osobe...

2.1.2 O ritmu besjeda kao literarnokomunikacijskom znaku

Jedan od osobitih literarnokomunikacijskih znakova, koji čitatelj mora prepoznati, jest *ritam* besjeda i dijelova dijaloga u Ivanovu evanđelju.

Tijekom komunikacije s tim tekstovima valja slijediti ritam u njima, prepustiti se tome ritmu, čitati dijelove teksta koji se ponavljaju, više puta ih čitati - izdvojeno i u cjelini. U tim se tekstovima ne može ići prečacem - kratko i na brzinu reći o čemu je riječ. U Ivanovim proznim ritmiziranim tekstovima na specifičan se način - upravo ponavljanjima istovrsnih i djelomično promijenjenih elemenata - u nama "odmata" značenje teksta.

Pogledajmo *sintaktičko-ritmičku mrežu* ponavljanja u IV 15, 1-8, da bismo ističući najizrazitije ritmičko-značenjske elemente toga teksta - bolje uočili potrebu specifičnoga čitateljeva odnosa prema toj vrsti teksta.

Trs i loza (Iv 15, 1-8)

Ja sam pravi trs,
 a Otac moj - vinogradar.
 Svaku lozu na meni koja ne donosi roda,
 on siječe,
 a svaku koja rod donosi,
 čisti,
 da više roda donese.
 Vi ste već očišćeni
 po riječi koju sam vam zborio.
 Ostanite u meni, i ja u vama.
 Kao što loza ne može donijeti roda sama
 od sebe,
 ako ne ostane na trsu,
 tako ni vi ako ne ostanete u meni.
 Ja sam trs,
 vi loze.
 Tko ostaje u meni i ja u njemu
 taj donosi mnogo roda.
 Uistinu, bez mene ne možete učiniti ništa
 Ako tko ne ostane u meni,
 izbačen je kao loza
 i osušio se.
 Takve onda skupe i bace u oganj te gore.
 Ako ostanete u meni,
 i riječi moje ostanu u vama,
 što god hoćete, ištite,
 i bit će vam.
 Ovime se proslavlja Otac moj:
 da donosite mnogo roda
 i da budete moji učenici.

Ja sam... trs,
 .. Otac moj....
 ... lozu ne donosi roda,

 rod donosi,
 čisti,
 roda donese.
 Vi očišćeni
 ... riječi

Ostanite u meni, i ja u vama.
 loza ne može donijeti roda..... ,

 ... ne ostane (na) trsu,
 ... vi ... ne ostanete u meni.
 Ja sam trs,
 vi loze.
 ... ostaje u meni i ja u njemu,
 ... donosi mnogo roda.

 ne ostane u meni,
 ... loza

 ostanete u meni,
 . riječi moje (ako) ostanu u vama
 ,,

 Otac moj:
 ... donosite mnogo roda

Iz naznačene je sheme ponavljanja u Ivanovu tekstu očito da takva minuciozna struktura ponavljanja ključnih riječi (*ja, trs, loza, Otac moj*), izraza (*ne donosi roda/rod donosi*), cjelovitih rečenica i njihovih dijelova (*Ostanite u meni, i ja u vama./... ne ostanete u meni/... ostaje u meni i ja u njemu*) stvara ritam iskaza koji pridonosi zgušnjavanju i gradacijskom produblivanju smisla cjelovitoga teksta. Takva nas vrlo razvijena *sintatičko-ritmička struktura* ponavljanja izravno, literarnokomunikacijski produktivno, uvodi u *semantičku* (tj. značenjsku) *mrežu* ponavljanja u kojoj, kao u pravoj mreži, svaki dio nalazi svoju ulogu i značenje u cjelovitome smislu teksta.

Literarnokomunikacijski je pritom vrlo važno uočiti da se elementi koji se ponavljaju u Iv 15, 1-8 nalaze u vrlo složenim leksičkim, sintaktičkim i ritmičkim odnosima, što dakako stvara vrlo bogate značenjske odnose.

To je ponajprije odnos cjeline i dijela: *trs - loza*. Taj je odnos zapravo temelj alegorijskoga značenja u ovome tekstu.

Osobitoj ritmizaciji teksta i značenjskom produblivanju pridonosi, nadalje, dinamična (višestruko ponovljena) i vrlo kontrastna izmjena afirmativnoga iskaza i negacije:

"... *ne donosi roda*"/"... *rod donosi*" (usp. dalje: 2e, 4b, 5d, 8b)

"*Ostanite u meni, i ja u vama.*"/"*(ako) ne ostanete u meni*" (usp. dalje: 5c, 6a, 7 a, 7b).

U tom je kontekstu znakovita i za razumijevanje stila i naravi Ivanova iskaza vrlo važna svojevrsna sintaktička isprepletenost alegorijskoga i refleksivnoga odnosno duhovno-teološkoga iskaza:

"*Ostanite u meni, i ja u vama.*

(*Kao što loza ne može donijeti roda sama od sebe,*)

ako ne ostane na trsu;

tako ni vi ako ne ostanete u meni."

Značenjski je, međutim, vjerojatno najzanimljiviji niz ponavljanja (vrlo različito variran) koji čini svojevrsnu okomicu teksta:

Ja sam ...

... Otac moj...

Vi...

... ja ...

... vi

Ja sam...

vi...

.... ja

... Otac moj

Da je to zaista središte značenja, otkrivamo već u retku 9 i zapravo, sve do kraja ove glave Ivanova evanđelja.

Iz svega je očito da riječi, izrazi i dijelovi rečenica koji se ponavljaju nisu puki zbroj riječi, nego uvijek - u različitim međusobnim odnosima - stvaraju dublje, konotativno značenje (i znak čitatelju): zaustavljaju našu pozornost, naše misli, slijedom tih raznoliko strukturiranih ponavljanja u nama se tka misaona-fantazijska-emozivna veza među tim ponovljenim i ponavljanim riječima, dijelovi koji se ponavljaju ističu i produbljuju aspekte značenja, stvaraju bogatu i bremenitu unutarnju, podtekstovnu povezanost misaonih slojeva u tekstu. Tako ostvaren ritam organizira i sabire našu pozornost, osjećaje, maštu, misli. Ritam je to koji vodi u dubinu, u dublje - uvijek žive slojeve evanđeoskoga teksta - i u dublje slojeve spoznavanja našega vlastitoga bića.

Takve tekstove, nesumnjivo, valja čitati pažljivo i sabrano, meditativno čitati, ponavljati više puta, jer se tako silazi u dubinu smisla. Tijekom takvoga čitanja otkrit ćemo, osobito mi kao odrasli čitatelji, koliko je ritmička struktura u ovome Ivanovu tekstu te u ostalim besjedama čvrsto povezana s misaonim i emotivnim slojevima, koliko upravo ritam pridonosi stvaranju cjelokupnoga smisla teksta.

2.1.3 O simbolima i riječima s prenesenim značenjem u Isusovim besjedama

U Isusovim besjedama u Ivanovu evanđelju česte su i vrlo važne riječi *simboli*: npr. (voda) *živa voda* (4, 11.14); *kruh života* (6,23 - 58); *pastir* (10,7-18); *trs, loza* (15,1-8); *svjetlo-tama* (3,19-21; 8,12; 12,35-36.46)...

Također su veoma važne riječi s *prenesenim značenjem*: npr. *hram* (2,19.21); *rob* (8,34-35); *roditi se* (3,3-7); *spavati -probuduti se* (11,11-13); *piti* (4,7.9-10); *ožednjeti* (4,13-14; 6,35)... (Zanemarit ćemo u ovom kontekstu činjenicu da su neke od tih riječi, na primjer, voda, pastir, vinograd, hram... vrlo poznate i važne teme iz starozavjetne mudrosne književnosti.)

U susretu s tekstovima u kojima se pojavljuju snažni simboli te izrazi s prenesenim značenjem također nije dostatno samo konstatirati (znati) da je riječ o simbolu, a nije dostatno ni "znati" puno duhovno-teološko značenje takvoga izraza. Valja u sebi, što cjelovitije, uprisutniti prvo, odnosno, slikovito značenje, da bi duhovno (preneseno) značenje bilo što bogatije, uvjerljivije, ukorjenjenije u naše iskustvo.

Valja dakle uspostaviti živu i osobnu (za svakoga čitatelja vlastitu) vezu između slike (slikovitoga izraza) i njezinoga značenja. Tu je riječ o neraskidivu odnosu između označitelja i označenoga: polaznišna slika, slikovit izraz jest označitelj duboke duhovne stvarnosti, označenoga. Dakako, ukoliko zanemarimo polazišnu sliku - i to upravo kao sliku koja u nama budi predodžbu, asocijacije, doživljaj, pristajanje uz nju - i duhovna stvarnost koju ta slika označuje bit će za nas apstraktna, nesposobna da nađe odjeka u nama, u našem pojedinačnom iskustvu i životu. Pojednostavljeno rečeno, neće nam "govoriti".

2.1.4 O bremenitim riječima u Isusovim besjedama u Ivanovu evanđelju

Isusovo besjede u Ivanovu evanđelju karakteristične su i po riječima koje se često pojavljuju u ulozi *ključnih riječi*, koje bih (u nedostatku boljega termina) označila kao *bremenite riječi*. To su riječi/izrazi koji u Ivanovu evanđelju nemaju (odnosno ne moraju imati) slikovito ili preneseno značenje, ali imaju vrlo duboko teološko, vjerničko značenje: značenje koje dosiže najveće dubine evanđeoskoga teksta i našega pojedinačnoga vjerničkoga života. Takve bremenite riječi jesu: *ljubav-ljubiti-ljubi* (3,16; 5,20.42; 10,17; 12,25; 14,15.21-24.28-31; 15,9-13.17; 16,27; 17,24.26);⁵ *istina* (4,23-24; 8,32-40.44-46; 17,7-19); *laž* (8,44-45); *život/život vječni*, kao sinonim za "kraljevstvo Božje" (3,15-16.36; 4,14.36; 5,24.26.39-40; 6,27.33.40.47.51.54.63; 10,10-11.15.17.28; 11,25; 12,50; 15,13; 17,2-3); *svjedočanstvo-svjedočiti* (3,11.32; 5,31-32.37.39; 8,13-18; 10,25; 21,24)...

Te bremenite riječi i izrazi, a i tekst u cjelini, nose u sebi velike prostore tišine (bjeline), unutarnje neizrečene dinamike, koja se u susretu s čitateljem očituje kao poziv (znak). Poziv čitatelju da sudjeluje u nastanjivanju te tišine (bjeline) - ne narušavajući biće teksta - da tu tišinu ispuni svojim iskustvom, svojim sjećanjima, osjećajima, pitanjima, razumijevanjima, rastom u vjerničkom razumijevanju, svojim stvaralačkim pristajanjem na istinu koju mu tekst daruje. I da te riječi, taj sadržaj - tako obogaćen - uprisutni u svome životu.

Književnoteorijski preciznije rečeno, to bismo mogli reći ovako: takvi prostori tišine, prostori bjeline zapravo su *shematizirani aspekti/shematizirani vidovi* koji se u tekstu pojavljuju kao najizravniji poziv čitatelju da svojim iskustvom konkretizira/popuni/dovrši dijelove (vidove, aspekte) teksta, u kojima je samo naznačen sadržaj. Cjelovito značenje teksta uspostaviti će se tek u susretu takvih shematiziranih vidova (aspekata) i čitateljeva iskustva, njegove osobne i životne dopune.⁶

Takvim sudjelovanjem u literarnoj komunikaciji *čitatelj* zapravo *sustvara, oživljava smisao teksta* koji će mu, ukoliko izvana i nekritički pristupi, ostati neotkriven i nepoznat, zapravo neprepoznat kao duboka vjernička stvarnost od koje se živi. Vrlo živ i svjež primjer nedovoljno osobne

5 U ovom je kontekstu važno istaknuti da je upravo *ljubav* jedna od temeljnih tema (uz *život* i *smrt*) "sveukupnog našeg religioznoodgojnog, evangelizacijskog i katehetskog djelovanja". V. Detaljnije: Josip Baričević, *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, u: *Bogoslovska smotra*, 1/1984, osobito str. 50.

6 O *shematiziranim aspektima* v. osobito: Rainer Warning (Hrsg.), *Rezeptionsästhetik. Theorie und Praxis*, Wilhelm Fink Verlag, München, 2 1979, str. 52, 90, 110, 243, 253, 447 i dr.; Miroslav Beker: *Suvremene književne teorije*, SN Liber, Zagreb, 1986, str. 79; Vlatko Pavletić: *Kako čitati poeziju*, Školska knjiga, Zagreb, 1988, str. 56. Napominjem da V. Pavletić upotrebljava termin *shematsko obličje*, a Ante Stamać za isti pojam rabi termin *shematski nazor*, v. Zdenko Škreb - Ante Stamać, *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*, Globus, Zagreb, 4 1986, str. 583.

i žive komunikacije s biblijskim tekstom nalazimo u *katehetskom modelu* koji je ostvaren u 5. razredu jedne osnovne škole u Zagrebu. Tema je susreta bila "*Ljubav - temeljni zakon Isusova novoga kraljevstva*", dakle komunikacija s Iv 13,1-17 i Iv 13,34-35 (usp. vjeronaučni udžbenik *Podjimo zajedno*, str. 135-136.). Učenici, potaknuti pitanjima koja ih nisu ohrabrila da se doista osobno otvore i prepuste Isusovoj zapovijedi ljubavi, u prvome dijelu svoje komunikacije s evanđeoskim tekstom ostaju na općoj, nedovoljno uvjerljivoj i neosobnoj razini.

Stoga, na pitanja "Kako sve možemo pokazati ljubav?! te "Što uopće znači pokazati ljubav?" učenici odgovaraju:

Ljubav možemo pokazati:

- Svakome koga sretnemo, ako ga i ne poznajemo, ali ako vidimo da mu nešto treba, mi ćemo mu pomoći.

- Starici na ulici, siromašnom djetetu, prosjaku;

- Susjedu koja živi sama uvijek ću ljubezno podraviti. Pitat ću je treba li joj pomoći.

Pokazivati ljubav znači: ne praviti se važan; uvijek pomoći drugome; ne rugati se; utješiti onoga tko je žalostan; nikoga ne vrijedati; radovati se kad je netko sretan; pomoći mami, tati, baki, susjedi iako nije uvijek ljubezna prema meni; moliti; moliti za druge.

Većina onoga što su djeca izrekla uvelike je predvidljivo, neosobno, općenito - sve se to može ali i ne mora učiniti. Iz njihovih odgovora ne vidimo da Isusove riječi osjećaju kao osoban poziv.

Ta ista djeca (na istom vjeronaučnom susretu) ponukana da, nakon meditativnoga čitanja Isusove zapovijedi ljubavi, premeditiraju - u vidu ispita savjesti - značenje Isusove zapovijedi ljubavi za sebe osobno, pišu sastavke u kojima su vrlo osobni, u kojima otkrivamo da osjećaju zapovijed ljubavi kao poziv sebi, osjećamo da su na putu da iz svoga iskustva postave prava pitanja sebi, pitanja koja ih potiču na promišljanje i prevrednovanje svojih stavova.

Učenici pišu:

"Isuse, Gospodine moj,
sada ću Ti reći sve što želim:
želim postati prava vjernica.
Molim Te, Isuse, da postanem bolja,
da više ne griješim,
da vladaju Istina i Ljubav."
(Ana)

"Dragi Isuse, pomози mi da ljubim neprijatelja svoga, da pomažem u stvaranju boljega svijeta. Pomози mi i daj mi snage da preživim u ovom svijetu rata i mržnje. Daj mi da ljubim druge kao što Ti ljubiš nas." (Romana)

"Volio bih biti bolji učenik. Htio bih biti kao Isus. Volio bih imati Isusovo srce, biti bolji u svemu. Želio bit biti Tvoj učenik." (Fedor)

"Isuse, učini me svojim učenikom, da ne marim za bol i tugu. Da mogu ljubiti svoga neprijatelja, da mogu moliti za njega, da budem vjeran samo Tebi i da ne griješim." (Hrvoje)

"Isuse, molim te da prestane rat i da nam pomogneš da budemo kao Ti. Pomogni ljudima koji gladuju. Kaži nam kako ćemo postati kao Ti. Molim Te, Isuse, pokaži nam što je ljubav!" (Ivana)

"Ja, Isuse, ja bih htjela biti Tvoja učenica, makar upola i jesam. Ali, nekad se sretnem s grijehom i ne znam kako da ga ispravim. Znam, ja sam samo Tvoja polu-učenica." (Ema)

2.2. Književnoteorijske i književnokomunikacijske naznake o prispodobama o kraljevstvu Božjemu

U ovoj skupini evanđeoskih tekstova posebnu ćemo pozornost posvetiti njihovoj strukturi (strukturi i naravi iskaza) te suodnosu slikovite književne stvarnosti u njima i njihova duhovnoga značenja. Dakako, te ćemo elemente promatrati kao svojevrsne literarnokomunikacijske znakove/kodove čitatelju za kvalitetnu komunikaciju s evanđeoskim tekstom.

Evanđeoske prispodobe o kraljevstvu Božjemu posebna su vrsta proznih slikovitih tekstova koji upućuju/poučavaju o Bogatoj duhovno-refleksivnoj stvarnosti.

Riječ je o posebnoj književnoj vrsti, vrlo čestoj u židovskoj književnosti, koju neki teoretičari s pravom nazivaju narativnom prispodobom⁷, za razliku od prispodobe ili usporedbe kao stilske figure u pjesničkome ili proznome tekstu. Upravo su evanđeoske prispodobe (i one o kraljevstvu i one o milosrđu), kako ističe A.Chouraqui, ostvarene kao cjelovita, dotjerana naracija.⁸

U prispodobama se - postupkom uspoređivanja neposredne stvarnosti (nesto slikovite) i njezinoga prenesenoga značenja - čitateljima omogućuje spoznavanje bogate, do kraja neizrecive, otajstvene stvarnosti. (Podsjećam na podrijetlo riječi prispodoba ili parabola: grčki paraboló znači postaviti jedna što, baciti jedno do drugoga, uspoređivati, a parabolé znači stavljanje jedno do drugoga, uspoređivanje, usporedba.)

Gotovo je svaka prispodoba istodobno i jasna (točnije: bliska) i zagonetna, a upravo taj suodnos bliskoga i zagonetnoga ima vrlo važnu literarnokomunikacijsku ulogu: neposredno, osobno i iskustveno angažira čitatelja te ga potiče na istraživanje i otkrivanje, odgonetavanje smisla teksta.

Bliskosti i privlačnosti prispodoba o kraljevstvu Božjemu pridonosi - nar u prvim fazama literarne komunikacije - njihova tematika (mislim dakako najprije na tematiku slikovitoga dijela u prispodobama) ali i njihova šaravajuća jednostavnost, ljepota njihovoga iskaza te gotovo uvijek prisutna ponekad i vrlo naglašena afektivnost i dubina misli koje izriču.

⁷ Sp. Josip Kekez, *Usmena književnost*, U: Z. Škreb - A. Stamač *Uvod u književnost*, Globus, Zagreb, 4 1986, str. 171.

⁸ André Chouraqui: *L'univers de la Bible*, Editions Lidis, Paris, 1985, sv. VIII, str. 94.

Pravu tajnu njihove dvadesetostoljetne privlačnosti možda možemo potražiti i u razmišljanju A.Chouraquija koji, govoreći o prisposodobama o kraljevstvu Božjemu u Matejevu evanđelju, kaže: "Iza Matejeve kompozicije te njegova dubokoga promišljanja u igri prikupljenih slika, naslućujemo Isusa pjesnika, s njegovom očaravajućom imaginacijom, njegovom svečanom maštom, njegovom izazovnom ogorčenošću, njegovim osloboditeljskim probojima. Svaka slika, pa i onda kada je pojedini redaktori preoblikuju (Marko, Matej, Luka ili prijašnja predaja), čuva izvornost koja ne može a da ne zadivi suvremenoga čitatelja."⁹)

Smisao evandeoskih prisposodoba o kraljevstvu Božjemu, kao važnih i specifičnih dijelova Isusova naučavanja, jest poticanje čitatelja evanđelja da - prema svojim mogućnostima slušanja, istraživanja, razumijevanja i spoznavanja - postupno otkrivaju otajstveni svijet Božjega kraljevstva i da, slobodno, prihvate ili odbiju Isusovu radosnu vijest o Božjemu kraljevstvu. Evandeoske prisposodobe o kraljevstvu Božjemu sadrže, literarnokomunikacijski gledano, vrlo jasan i nezaobilaziv znak (kôd) koji poziva i potiče čitatelja da aktivno, osobno (upravo kao pojedinačna osoba i zajedno s drugima) i uvijek iznova traži, otkriva, spoznaje smisao prisposodobe i da, također osobno i angažirano, propituje svoj odnos prema sadržaju (Isusovoj poruci) koji prima. U tom kontekstu valja dobro uočiti, kao poseban aspekt naznačenoga literarnokomunikacijskoga znaka, i ulogu odnosno značenje glagola *razumjeti*. Taj glagol (usp. Mt 13,13.14.15.19.23.51; Mk 4,12.13; Lk 8,10), naime, ne upućuje samo na misaoni napor, nego na potrebu da se čitatelj cjelovito angažira u odnosu na naslućenu otajstvenu stvarnost.¹⁰

Ili, kao što ističe Xavier Léon-Dufour, "... prisposodobe (se) ukazuju kao nužno posredstvo da bi se razum otvorio vjeri: što više vjernik proniče misterij koji se objavljuje, to više ulazi u razumijevanje prisposodoba; i obratno: što više čovjek odbija Isusovu poruku, to mu se više zatvara pristup prisposodobama o Kraljevstvu."¹¹

2.2.1 Bitne strukturne značajke prisposodoba o Kraljevstvu

U evandeoskim prisposodobama, kao vrlo dotjeranoj vrsti tekstova, vrlo je važna struktura: svaka ima prepoznatljivo strukturiran početak, sliku/primjer i kraj. U ovom ćemo kontekstu detaljnije promotriti karakteristične vrste početaka i završetaka u prisposodobama te strukturu i narav diskursa u prisposodobama te u Isusovim tumačenjima prisposodoba (osobito o sijaču).

9 Ibidem.

10 Usp. ibidem.

11 Xavier Léon-Dufour: *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969, stupac 994-995.

a) *Tipične vrste početaka u prispodobama o Kraljevstvu*

U sinoptičkim evanđeljima nailazimo na nekoliko tipičnih vrsta početaka u prispodobama o Kraljevstvu.

- Najčešće se, osobito u Mateja, početnom rečenicom izravno uvodi u prispodobu.

"*Kraljevstvo je nebesko kao kad...*" (u Mateja su te prispodobe o kukolju, gorušičinu zrnju, kvascu, blagu i dragocjenom biseru, ribarskoj mreži, ali i o krutnome dužniku, radnicima posljednjega sata, deset djevica; u Marka je to prispodoba o sjemenu koje samo raste). Takav početak, očito, sugerira na način čitanja, tj. način čitanja i razumijevanja prispodobe.

- Vrlo je sličan početak i nekih prispodoba u Marka (prispodoba o gorušičinu zrnju) te u Luke (također prispodoba o gorušičinu zrnju te o kvascu) s time što njima prethodi pitanje "*Kako da prispodobimo kraljevstvo nebesko ili u kojoj da ga prispodobi iznesemo?*" (Mk 4,30-31) ili "*Čemu je slično kraljevstvo Božje?*" (Lk 13,18 i 13,20). Tim se pitanjima potiče zanimanje čitatelja za postupak otkrivanja.

- Posebni su, književnokomunikacijski vrlo zanimljivi, počeci prispodoba u kojima Isus izravno, unaprijed izriče glavnu poruku, a nakon toga slijedi prispodoba. Takve početke prispodoba nalazimo u Mt 24,32 i Mk 13,28, a najizrazitiji je ovaj: "*Pazite! Bditite, jer ne znate kada je čas.*"

Kao kad ono čovjek neki, polazeći na put..." (Mk, 33-34).

- Više prispodoba, osobito onih u kojima se fabula temelji na situacijama iz ljudskoga života, počinju karakterističnim rečenicama: "*Bijaše neki čovjek...*" (Mt 21,33), "*Čovjek neki...*" (Lk 14,16); "*Neki ugledan čovjek...*" (Lk 19,12), "*Čovjek neki posadi vinograd...*" (Lk 20,9); "*Tko li je onaj vjerni i razumni sluga...*" (Mt 24,45); "*Doista, kao kad ono neki čovjek...*" (Mt 25,14).

Takvi počeci prispodoba također su prepoznatljiv kôd za narav komunikacije koju čitatelj uspostavlja s evanđeoskim tekstom. Izravnim, naime, naznačavanjem glavnoga lika, često uz neodređenu zamjenu *neki*, otvara se čitateljima prostor za identifikaciju (poistovjećenje) s glavnim likom ili s ostalim (sporednim) likovima, prostor za prosudbu likova, za suprotstavljavanje liku/likovima i za učvršćivanje/osvješćivanje vlastitih stavova, za duboku osobnu i angažiranu komunikaciju s prispodobom.

Česta upotreba neodređene zamjenice *neki* u naznačavanju glavnog lika (u uvodnim rečenicama) još šire, bogatije otvara identifikacijski prostor za čitatelja od nas: prispodobom se, očito, ne želi naglasiti neodređenost, nego poziv da tu neodređenost svatko od nas osobno konkretizira, najčešće vlastitom životnom situacijom.

Pripominjem također da su ove prispodobe najčešće fabulativno puno razvijenije od prispodoba s tematikom iz prirode te da u sebi nose alegorijske elemente.

- Vrijedi još spomenuti i početak prispodobe, gotovo identičan u sva tri evanđelja, kojom se čitatelji uvode u svijet prispodoba. Riječ je o prispodobi o sijaču. Ona počinje vrlo jednostavno i neposredno, pozivom na gledanje: "*Gle, iziđe, sijač sijati.*" (Mt 13,1; Mk 4,2-3; Lk 8,4).

b) *O završetcima u prispodobama o Kraljevstvu*

Što se *završetaka* prispodoba tiče, uočavamo veliku misaonu, strukturnu i stilsku raznolikost te raznolikost s obzirom na literarnokomunikacijsku ulogu završetka u cjelini prispodobe. I tu možemo uočiti nekoliko karakterističnih tipova:

- Ponajprije, ističem prispodobe u kojima završetak *nije eksplicitno izrečen*, usp. na primjer prispodobu o gorušičinu zrnu (Mt, Mk i Lk), o kvascu (Mt i Lk), o dragocjenom biseru (Mt), o sjemenu koje samo raste (Mk).

- U nekim se prispodobama njihov smisao izriče na kraju *novom slikom ili primjerom*. Na primjer, prispodoba o ribarskoj mreži (Mt 13,49-50) završava ovom slikom:

"Tako će biti na svršetksu svijeta. Izići će anđeli, odijeliti zle od pravednih, i baciti ih u peć ognjenu, gdje će biti plač i škrgut zuba."

U Lukinoj pak (drugo) prispodobi o svjetiljci (Lk 11,33-36) nailazimo na završetak izrečen prekrasnom slikom/refleksijom upravo prosvjetljenom bogatim značenjima i suodnosima ključnih riječi: *tijelo - svjetiljka - svijetlo - svjetlo - sjaj - rasvjetljuje*.

"Ako ti, dakle, cijelo tijelo bude svijetlo, bez djelića tame, bit će svijetlo cijelo, kao kad te svjetiljka svojim sjajem rasvjetljuje." (Lk 11,36)

- U prispodobi o vinogradarima ubojicama u sva se tri sinoptička evanđelja u završetku prispodobe pojavljuje *pjesnički psalmski tekst*: "Kamen što ga odbaciše graditelji/postade kamen zaglavni. /Gospodnje je to djelo -/ kakvo čudo u očima našim!" kojim se ovoj prispodobi "daje kristološki smisao. Čitatelj kršćanin neće ovdje vidjeti samo nagovještaj Isusove smrti: njegov se interes neće toliko zadržati na sudbini kraljevstva koliko na divnom djelu Boga koji je uskrisio svojega Sina."¹²

- Posebno valja istaknuti završetke u više prispodoba koji su izrečeni pravom *mudrom izrekom*. Te mudre izreke veoma duboko i dojmljivo sažimaju poantu (mislim da je književnoteorijski ovdje potpuno opravdana uporaba toga termina) cijele prispodobe, a često - upravo svojom zgusnutošću, ljepotom i snagom iskaza - prerastaju kontekst pojedine prispodobe i poprimaju gotovo samostalno značenje. Evo nekoliko takvih izreka: "Tako će posljednji biti prvi, a prvi posljednji." (Mt 21,16) "Doista, mnogo je zvanih, malo izabranih." (Mt 22,14) "Bdijte, dakle, jer ne znate ni dana ni časa!" (Mt 25,13) "Kome je god mnogo dano, od njega će se mnogo iskati. Kome je

¹² *Novi zavjet* - s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str. 88.

mnogo povjereno, više će se od njega iskati." (Lk 12,48) "Pazite što slušate. Mjerom kojom mjerite mjerit će vam se. I nadodat će vam se." (Mk 4,24)

- U više prispodoba zaključak je izrečen kao izravna, često moralno intonirana, *pouka, upozorenje, opomena*:

"Tako će i Otac moj nebeski učiniti s vama, ako svatko od srca ne oprostí svome bratu." (Mt 18,35)

"A kažem vam; nijedan od onih pozvanih neće okusiti moje večere." (Lk 14,24)

"Zaista, kažem vam, što god ne učiniste jednome od najmanjih, ni meni ne učiniste."

I otići će ovi u muku vječnu, a pravednici u život vječni." (Mt 25,45-46)

"Pazite, dakle, kako slušate. Doista, onome tko ima, dat će se, a onome tko nema, oduzet će se i ono što misli da ima." (Lk 8,16- 18; usp. Mk 4,24)

- Vrlo je zanimljiv i važan završetak besjeda u prispodobama u Matejevu evanđelju (13,51-52) u kojemu se - ponovno slikovitim, dakle, polusk-rivenim govorom - naznačuje *vjerničko ponašanje, stav*, onoga koji je razumio, spoznao i prihvatio Isusovo naučavanje o kraljevstvu Božjemu.

"Jeste li sve ovo razumjeli?" Odgovore mu: "Jesmo". A on će im: "Stoga svaki pismoznanc upućen u kraljevstvo nebesko sličan je čovjeku domaćinu koji iz svoje riznice iznosi novo i staro."

c) *Kratkoća i jednostavnost u prispodobama o Kraljevstvu*

Većina je prispodoba o Kraljevstvu u sva tri sinoptička evanđelja kratka i, uvjetno rečeno, jasna (razumljiva), što nažalost mnoge čitatelje navodi na površnost. *Kratkoća i jednostavnost* prispodoba pridonose njihovoj zagonetnosti i također su svojevrstan literarnokomunikacijski znak čitatelju: u njima ćemo otkriti onoliko koliko istražujemo. Znakovito je da se ta književno-komunikacijska naznaka čitatelju izrijeком navodi u evanđeoskim tekstovima, osobito rečenicom "*Tko ima uši, neka čuje!*" (Mt 13,9; usp. Mk 4,9 i Lk 8,8), ali i rečenicama: "Mnogim takvim prispodobama najveščivaše im Riječ, *kako već mogahu slušati*". (Mk 4,33) i "*Pazite, dakle, kako slušate*." (Lk 8,8).

Proučavajući cjelovitu strukturu prispodoba o Kraljevstvu, uočavamo da su one *kompozicijski vrlo doradene*, točnije: *cjelovite i zgusnute*, a iskaz im je dotjeran. Mnoge se prispodobe, osobito one s tematikom iz prirode, pojavljuju kao autentične, izuzetno zgusnute i bliske (pjesničke) slike s vrlo bogatim značenjem. Neke su od njih, čak i po svome iskazu, a osobito po literarnokomunikacijskim zahtjevima koje postavljaju čitateljima, gotovo sličnije poeziji nego prozi. Skupina prispodoba kojih se fabula temelji na situacijama iz ljudskoga života, fabulativno je razvijenija, iskaz im je manje poetski nabijen, u njima se nalazi više dinamike, čak i alegorijskih elemenata, ali im je značenje također vrlo bremenito i otvoreno - gotovo svevremensko. - Očito je da prispodobe, čak ni one u kojima je fabula jedan od važnih nositelja značenja - gotovo nikada *nisu opterećene suvišnim pripovjednim*

detaljima. Što su kraće, struktura im je minucioznija. U njima nema nepotrebnih opisa, digresija, ukrasa, u njima svaka pojedinost sudjeluje u stvaranju cjelovitog smisla. U prisposodobama su, nadalje, prisutni mnogi *shematizirani aspekti*, možda bi ih u ovom slučaju bolje bilo označiti prostorima slobode i komunikacijskoga poziva svakom čitatelju da u susretu s takvim "mjestima neodređenosti" sudjeluje u stvaranju bogatih slojeva značenja. Gotovo nas začuđuje da tako kratki tekstovi nose u sebi, kao mogućnost koju valja aktivnom i kvalitetnom komunikacijom s tekstem ostvariti, toliko bremenite i žive slojeve značenja.

d) *Isusova tumačenja prisposodba*

Kao posebni, vrlo važni, strukturni dijelovi prisposodba pojavljuju se *Isusova tumačenja prisposode* o sijaču (u sva tri evanđelja) i prisposode o kukolju (u Mateja) te reflektivni dijelovi koji odgovaraju na pitanje zašto Isus govori u prisposodobama (usp. Mt 13,10-17. 34-35. 51-52; Mk 4,10-12; Lk 8,9-10).

Tumačenja prisposodba pojavljuju se kao svojevrsan kôd (ili još točnije paradigma) za razumijevanje i ostalih prisposodba. Riječ je o *refleksivno-slikovitom diskursu* koji istodobno tumači, rasvjetljuje smisao i upućuje na uspostavljanje osobnoga odnosa prema shvaćenom smislu. Literarnokomunikacijski gledano, riječ je o izuzetno *dovršenoj/određenoj* i, istodobno, vrlo *otvorenoj strukturi*. Određenoj jer je u tekstu jasno i autoritativno naznačen njegov smisao, a otvorenoj jer je svaki taj primjer, čak i svojom formulacijom (npr. "svaki onaj...", "to je onaj..."), snažan literarnokomunikacijski poziv svakome čitatelju za unošenje najosobnijih životnih iskustava, za prepoznavanje sebe u nekoj od naznačenih situacija, za dublju identifikaciju i za dublje osobno vjerničko prosuđivanje - u svjetlu izrečenoga tumačenja - svoga životnoga odnosa prema kraljevstvu Božjemu.

Razumjeti, dakle, prisposodobu - a da paradoks bude veći: razumjeti i njezino tumačenje - ne možemo bez ponovnoga traženja i otkrivanja. Traženja i otkrivanja u evanđeoskome tekstu, traženja i otkrivanja u svome životu, u svome srcu. Takvim suodnosom izrečenoga, određenoga u tekstu i neizrečenoga, a to neizrečeno u pravom su smislu literarnokomunikacijski produktivna "*prazna mjesta*" u tekstu, prisposode i njihova tumačenja doista *pozivaju* čitatelja da *traži*, da - nalazeći - *raste*, da - spoznavajući prisposodobu - *dublje otkriva* i sebe i otajstveni svijet Božjega kraljevstva.

Kako u neposrednoj praksi (u vjeronaučnom ili nekom drugom radu) slijediti te književnoteorijske i literarnokomunikacijske naznake, da bi nam evanđeoski tekst što osobnije progovorio?

Evo primjera u kojemu se - uvažavajući suodnos određenoga- neodređenoga, izrečenoga-neizrečenoga u tekstu te slijedeći jasnu naznaku o ulozi i mjestu čitatelja/tražitelja - nastoji ostvariti osobna i aktivna vjernička komunikacija čitatelja, u ovom slučaju učenika 6. razreda osnovne škole, i evanđeoskoga teksta. Riječ je o komunikaciji s prisposodobom o sijaču iz

Matejeva evanđelja te o komunikaciji s tumačenjem te prispodobe kako je predloženo u katekizmu "*Put u slobodu*":

"*Čitajte prispodobu o *sijaču* i zamislite različite prizore iz prispodobe. Zamislite ("gledajte" u mašti) *sjeme koje pada kraj puta i propada*, ono koje pada na *kamenito tlo i umire*, ono koje *ne može izrasti* zato što je *zagušeno korovom...* i, napokon, zamislite sjeme koje *pada na dobru zemlju...*

*Preпустite se nekoliko trenutaka "promatranju" zamišljenih slika, a nakon toga pročitate Isusovo tumačenje prispodobe. Koji ste dio Isusova tumačenja najsnažnije *doživjeli* i najbolje *razumjeli*?

(...)

*U kratkoj se *meditaciji* (možda uz tihu *glazbu*) prepustite razmišljanju o prispodobi (o njezinim slikama i o njezinu značenju) te o *prepoznavanju sebe* u pojedinim slikama. Kada se mi osjećamo kao "*kamenito tlo* ili kao "*put*" s kojega ptice pobiru sjeme, kada kao *zemlja prepuna trnja i korova*, a kada kao "*dobra zemlja*"...? Odaberite neku od tih situacija (onu u kojoj se, možda, najčešće prepoznajete, zbog koje žalite, onu za koju biste željeli da se ostvari u vašem životu...), razmišljajte o sebi, o svojim željama, odlukama, postupcima...

(...)

*Pokušajte zajednički formulirati *glavne misli* u prispodobi o sijaču.

**Pročitajte* zatim *prvu tvrdnju* (prvu točku) iz *sažetka* pod naslovom "*Što nam Isusove prispodobe otkrivaju o Božjem kraljevstvu?*". Porazgovorite o značenju te tvrdnje."¹³

2.2.2 Slikovit govor u prispodobama o Kraljevstvu

Slikovit govor i govor s prenesenim značenjem, glavne konstituante poetskoga iskaza u prispodobama, nedvosmisleno se i vrlo jasno naznačuju (najavljuju) karakterističnim veznikom *kao*. Taj veznik, prisutan u gotovo svim prispodobama, služi čitatelju kao pouzdan *literarnokomunikacijski znak* da valja otkriti ono što je iznad slike, primjera ili (uvjetno rečeno) kratke pripovijesti, valja otkriti ono što transcendirá, valja otkriti poruku na koju upućuje prispodoba. Znak je to čitatelju da u proces otkrivanja značenja prispodobe uđe ne samo mislima nego i onom stvaralačkom snagom koja povjeka na zadivljujući način omogućuje da otkriva i uspostavlja duboke veze između dviju naizgled nespojivih stvarnosti, na primjer, zrna gorušičina kraljevstva Božjega. Riječ je, dakako, o ljudskoj mašti. A o produktivnoj moći riječi *kao* u pokretanju ljudske mašte. A. Bréton kaže: "KAO (je) najzanosnija riječ kojom raspoložemo, bilo da je izgovorena ili prešućena. Pravo preko nje ljudska imaginacija pokazuje svoju snagu i preko nje se odigrava najviša sudbina duha."¹⁴

¹³ Josip Baaričević - Ana Gabrijela Šabić, *Put u slobodu*. Katekizam 6, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str. 171.

¹⁴ Citirano prema: Ana Gabrijela Šabić, *Metodički modeli - lirska poezija u razrednoj nastavi*, Zagreb, 1993, str. 107; Z. Diklić - D. Rosandić - G. Šabić, *Doživi i odzivi lirske pjesme*, Pedagoško-književni centar - Zavod za unapređivanje odgoja i obrazovanja Hrvatske, Zagreb, 1990, str. 63.

Slikovit govor u prisporobama ima kao što sam istaknula, vrlo važnu literarnokomunikacijsku ulogu upravo kao jedna od glavnih konstituenti poetskoga iskaza i kao jedan od glavnih nositelja cjelokupnoga značenja u njima. On, naime, istodobno otkriva i prikriiva. Stoga je u prisporobama vrlo važan suodnos izrečenoga i neizrečenoga/prešućenoga, što stvara specifičnu dinamičnost u razvoju misli u prisporobama.

Neizrečeno/prešućeno (svojevrsni shematizirani aspekti) u prisporobama *otvara* čitatelju prostor za njegovu maštu, osjeća je, pitanja i misli, poziva ga da živo ude u tekst. Odgonetavanje te vješte igre između izrečenoga i neizrečenoga temeljni je uvjet čitatelju za spoznavanje prisporobe: glavna poruka ponekad čak i nije izrečena u prisporobi (usp. na primjer prisporobe o kvascu, sjemenu koje samo raste...).¹⁵

Za razumijevanje književne komunikacije s evandeoskim prisporobama valja promotriti odnos *označitelja i označenoga*. Označitelj - slika, dio iskustvene stvarnosti - upućuje na označeno, ono što često nije eksplicitno izrečeno, ono što je pravi smisao prisporobe, upućuje na dio mistične stvarnosti koji je, kao što smo isticali, uvijek do kraja neizreciv (i nespoznatljiv).

Što god se, literarnokomunikacijski gledano, osobnije, intenzivnije i cjelovitije prepustimo *slikovitom dijelu prisporobe*, označitelju, tako da doista postane dio naš (ili možda; mi njegov dio), naša spoznaja značenja (smisla) prisporobe bit će osobnija, bogatija i uvjerljivija. Napominjem da mnogi čitatelji ne uspijevaju literarnokomunikacijski osmišljeno i vjernički svrhovito uspostaviti uvjerljivu, uzajamno prožetu i literarnokomunikacijski produktivnu vezu između označitelja i označenoga. Takvi čitatelji najčešće reduciraju značenje prisporoba na jednoznačan pojmovni govor koji se ne ukorjenjuje u njihovom općeljudskom i vjerničkom iskustvu.

Koliko *mašta* - koja nam omogućuje zamišljanje slikovite stvarnosti, koja često potiče i našu afektivnost i, općenito, naš pojedinačan, osoban i često nepredvidiv put u literarnu komunikaciju - doista sudjeluje u *otkrivanju i stvaranju cjelovitoga smisla* teksta, shvatit ćemo svaki put kada se nađemo pred tekstom kao što su evandeoske prisporobe o Kraljevstvu. Ne zaboravimo pritom da ćemo cjelovito doživljen i zamišljen tekst, onaj dakle u kojemu smo sudjelovali i doživljajima i maštom, dublje i osobnije spoznati. A u prisporobama je to, kao što sam isticala, od presudne važnosti: samo na temelju aktivnog osobnog susreta s označiteljem, otvorit ćemo prostor za komunikaciju s označenim.

O ulozi mašte u *oživljavanju pjesničkih slika* (u našem slučaju prisporoba) i smisla teksta Georges Jean, francuski metodičar književnosti, kaže: "Neka slika, neka metafora to je ponekad kao kamen koji pada na blještavu

¹⁵ Usp. Parabole (présentation par Daniel Marguerat), tematski broj časopisa *Cahiers Evangile*, Paris, br. 75.18

površinu vode i izaziva niz koncentričnih nabora koji naskoro zahvate sav bazen. Neka slika, neka metafora koje padnu na površinu tog dubokog zrcala, naše imaginacije, omogućuju kasnije da se sva pjesma prožme, zahvati smislom slike ili metafore."¹⁶

Evo nekoliko sugestija (primjera) za uspostavljanje kvalitetne komunikacije s prispodobama u kojima je naglašena slikovitost i u kojima nije eksplicitno izrečen smisao.

"Sjeme

* Uz tihu glazbu promatrajte fotografiju *pšenična zrna* koje klija i raste (na str. 169). Promatrajte novu, mladu biljku koja nastaje iz tog sićušnog zrna. Zamisljajte njezin život i rast do sazrijevanja.

* Čitajte nakon toga *prispodobu o sjemenu* te se ponovno vratite zamišljenim slikama. Pokušajte naslutiti tajnovitu snagu toga sićušnog sjemena, nastajanje nove biljke i njezin život koji se "dogada"...

- Koja vam se *slika* ili *misao* nameće nakon čitanja te prispodobe?

- Što nam ova slika govori o *kraljevstvu Božjem*: prisjetite se slika koje ste zamišljali i pokušajte, vlastitim riječima, izreći *glavnu misao*.

(...)

Gorušičino zrno

Napomena: - *Gorušica* je jednogodišnja biljka. Upotrebljava se za proizvodnju ulja i slačice (senfa). U prispodobi je vjerojatno riječ o *crnoj gorušici* koja ima sitne tamne crvenosmeđe sjemenke, a kad naraste, biljke su visoke oko 1,5 m, a ponekad mogu narasti i do 4,5 m.

* Pročitajte najprije napomenu o *gorušici*, a zatim čitajte prispodobu o *gorušičinu zrnu*. Zamislite klijanje i rast toga sjemena, prerastanje ostalih biljaka... Opišite svoje zamišljene slike, a nakon toga pokušajte *vlastitim riječima* dopuniti i protumačiti misao: "*Kraljevstvo je nebesko kao...*". (Na kakvo nas značenje upućuje slika gorušičina zrna?)

(...)"¹⁷

Očito je, i na temelju ovih primjera i - nadam se - na temelju teorijskih tumačenja, da prispodobe svojom strukturom i naravi svoga diskursa, osobito dinamikom između izrečenoga i neizrečenoga, uvjerljivo pokreću naša iskustva, osjećaje, pitanja, misli, sposobnost otkrivanja. A upravo taj stvaralački spoj zadanoga u tekstu i osobno otkrivenoga jest ono pravo značenje prispodoba, ono koje je implicitno prisutno ali koje nije izrečeno u njima samima. *Prispodobe*, upravo svojom zagonetnošću i namjernom nedorečenošću, čitatelja vode prema *istini* koja je *najdublji misterij*, one nam otkrivaju iskustvo - upravo iskustvom odgonetavanja, skrivanja/otkrivanja - da Boga ne možemo otkrivati neposredno, da kraljevstvo Božje ne možemo do kraja (niti jednom zasnagda) spoznati.¹⁸ Stoga se, i teorijski i iskustveno, priklanjam mišljenju A.Chouraquija koji ističe da nas prispodobe

¹⁶ Citirano prema: Ana Gabrijele Šabić, *Učenik i lirika*, Školske novine, 1991, str. 55.

¹⁷ Josip Baričević - Ana Gabrijele Šabić, *Put u slobodu*, Katekizam 6, str. 171-172.

¹⁸ Usp. *Evangile*, br. 75, str 11, 50.

bolje uvode u misterij - dodajmo: upravo zato što govore cjelini našega bića - nego definicije, teološke formule, pravila ili tumačenja.¹⁹

2.2.3 *Katehetski sažeci - važni sadržaji metakomunikacije o prisposobama*

U cjelovitoj književnoj komunikaciji očituju se dva temeljna aspekta, kvalitetno različita i međusobno višestruko povezana. Riječ je o neposrednoj, *primarnoj komunikaciji* čitatelja s tekstem te o *metakomunikaciji* - komunikaciji o tekstu dopunjenoj tumačenjima, podatcima, stručnom literaturom. Odnos neposredne komunikacije i metakomunikacije različit je, ovisno o vrsti teksta, dobi čitatelja, ciljevima komunikacije (osobito ako mislimo na literarno-pedagošku odnosno katehetsku komunikaciju). Najčešće neposredna komunikacija prethodi metakomunikaciji, ali se ponekad elementi metakomunikacije pojavljuju prije neposredne komunikacije (kao svojevrsni uvodi, tumačenja, lokalizacije) ili se pak integriraju (čak u više segmenata) u proces neposredne komunikacije. No, pritom je važno da se ta dva vida jedinstvene literarne komunikacije isprepleću te da se u takvom višestrukome i dinamičnom odnosu neposredne i metakomunikacije produbljuje kvaliteta i čitateljeva doživljavanja i njegove spoznaje teksta.²⁰

Katehetski sažeci vrlo su važni i specifični sadržaji metakomunikacije. I oni se, kao i većina ostalih metakomunikacijskih sadržaja, uključuju u katehetsko-komunikacijski proces nakon slojevite neposredne, osobne komunikacije svih sudionika - pojedinačne i zajedničke - s biblijskim tekstem. Upravo se na taj način u katehetske sažetke (ponuđene ili zajednički formulirane) literarnokomunikacijski osmišljeno uključuju rezultati (zapravo čitateljeva doživljavanja, fantazijska i spoznajna iskustva neposredne, osobne komunikacije s biblijskim tekstem. Takvim prožimanjem rezultata neposredne komunikacije s biblijskim tekstem i katehetskih sažetaka kao specifičnih metakomunikacijskih sadržaja ostvaruju se literarna komunikacija kao jedinstven stvaralački proces. Proces u kojemu se produktivno - životno uvjerljivo - prepliću, stapaju iskustva i rezultati osobnoga otkrivanja i spoznavanja teksta i "učenja" o tekstu.

Potkrijepimo to *primjerom* literarnokomunikacijski osmišljenih katehetskih sažetaka o prisposobama o Kraljevstvu iz katekizma "Put u slobodu";

"ŠTO NAM ISUSOVE PRISPODOBE OTKRIVAJU O BOŽJEMU KRALJEVSTVU?"

Premda nije moguće do kraja i potpuno jasno izreći duboko značenje Isusovih prisposoba o Božjemu kraljevstvu, ipak možemo bar djelomično izreći što nam one otkrivaju o tajnama Božjega kraljevstva:

19 André Chouraqui: *L'univers de la Bible*, sv. VIII, str. 184.

20 Usp. Ana Gabrijele Šabić: *Komunikacija s Biblijom kao književnoumjetničkim djelom, Bogoslovska smotra*, 3-4, 1991, str. 240.

- * KRALJEVSTVO je BOŽJE dragocjen BOŽJI DAR koji treba radosno i spremno PRIMITI: kao što "Plodno tlo" prima sjeme...
- * KRALJEVSTVO je BOŽJE najdragaocjenije BLAGO koje treba radosno i ustrajno TRAŽITI: kao što trgovac traga za "lijepim biserjem"...
- * KRALJEVSTVO je BOŽJE često SKRIVENO našim ljudskim očima i ono se ŠIRI TIHO i NENAMETLJIVO: kao što sjeme tiho i samo raste, kao što se sitno gorušičino zrno razvija u razgranato stablo, kao što kvasac prožima i preobražava tijesto...
- * SVI SMO POZVANI u BOŽJE KRALJEVSTVO - i DOBRI i ZLI. Zato je potrebno STRPLJIVO i s LJUBAVLJU BOGU prepustiti VRIJEME i NAČIN da PRESUDI tko je DOSTOJAN Božjeg kraljevstva: kao što treba čekati vrijeme žetve da se razdvoji kukolj od pšenice...
- * Isusov POZIV u BOŽJE KRALJEVSTVO treba shvatiti OZBILJNO: jer Božje je kraljevstvo kao "mreža" iz koje se zle ribe odvajaju od dobrih, ili kao "Žetva" kada se odvaja "kukolj" i baca u "Peć" ognjenu, gdje će biti "plač i škrgut zuba"...
- * BOŽJE je KRALJEVSTVO već TU, među nama, ali ono će POTPUNO DOĆI tek na KRAJU VREMENA: tada će se USKRSLI KRIST slavno POJAVITI i "pravednici će zasjati poput sunca u kraljevstvu Oca svojega"..."²¹

U ovom je primjeru očito da katehetski sažeci, kao specifičan metajezik, čuvaju vidljivu vezu sa slikovitim govorom prispodoba. Smatram da je to literarnokomunikacijski i katehetski veoma dobro i potrebno. Osobito radi dubljeg razumijevanja povezanosti prispodobe (slikovitoga dijela) i njezinoga cjelovitoga značenja, radi aktivnog i produktivnog uključivanja čitateljevih osobnih literarnokomunikacijskih rezultata (zamišljanje, doživljavanje i razumijevanje prispodobe) u otkrivanje i sustvaranje što cjelovitijega značenja pojedinih prispodoba te prispodoba o Kraljevstvu kao cjelini.

²¹ Josip Baričević - Ana Gabrijele Šabić, *Put u slobodu*. Katekizam 6, str. 172.

*APPROCHE DE COMMUNICATION LITTÉRAIRE DANS LA
RENCONTRE AVEC LES TEXTES BIBLIQUES EN EDUCATION
RELIGIEUSE ET EN CATECHESE*

□ **Résumé**

Dans une première partie de cet article, sous le titre "Sur l'approche de communication littéraire dans la rencontre avec les textes bibliques en général", l'auteur rappelle - dans le contexte des acquis et la nature de la communication avec les textes bibliques comme des textes littéraires.

Dans une deuxième partie, intitulée "Exemples de l'approche de communication littéraire dans la rencontre avec les textes bibliques", on élabore - selon les caractéristiques de la structure littéraire et la nature du discours poétique, selon les exigences spécifiques de communication littéraire qui se posent devant le lecteur aussi - les discours de Jésus dans l'Evangile de Jean et les paraboles sur le Royaume dans les évangiles synoptiques.

Les discours de Jésus dans l'Evangile de Jean, comme des textes spécifiques en prose rythmée, contiennent, de manière plus cachée ou plus explicite, des codes très importants pour le sens de l'ensemble du texte, que le lecteur est obligé de découvrir au cours de la communication avec ces textes.

Un de ces codes de communication littéraire, c'est le temps spécifique de lecture: une lecture lente, une lecture pendant laquelle le lecteur s'abandonne aux courants de l'imagination-réflexion-méditation. Un autre code, très reconnaissable dans les discours du Jésus dans l'Evangile de Jean, c'est le rythme. Parmi les éléments qui contribuent à la constitution d'un tel rythme porteur de sens, ce sont surtout des répétitions caractéristiques (répétitions des mots-clés, des expressions, des phrases entières et de ses parties); ce sont aussi des rapports lexiques, syntactiques et sémantiques très complexes entre les parties du discours qui se répètent. Dans l'exemple de Jn 15,1-8, on a montré combien le rythme peut contribuer à l'approfondissement gradué du sens. D'autres signes/codes dans les discours de Jésus dans l'Evangile de Jean, très importants au point de vue de communication littéraire, ce sont surtout des mots symboles, des mots au sens figuré et des mots "porteurs de sens" d'une manière très particulière.

Dans les paraboles évangéliques sur le Royaume sont analysées leurs composantes structurelles les plus marquées et d'autres caractéristiques du discours dans ces paraboles. Parmi les composantes structurelles principales, ce sont des commencements et des fins typiques de ces paraboles, aussi bien que leur interprétation par Jésus. On traite aussi le langage métaphorique, une des caractéristiques les plus reconnaissables dans les paraboles sur le Royaume, et les exigences de communication littéraire, que ce type de discours pose devant le lecteur.

D'une manière particulière, on analyse aussi des formulations/synthèses catéchétiques comme des contenus/aspects importants de métacommunication qui contribuent essentiellement à l'intégralité de la communication personnelle primaire (directe) du lecteur.